

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INVESTITSIYA RISKLARI VA ULARNI PASAYTIRISH YO‘LLARI

G‘ulomova Kamolaxon Anvarxon qizi

TDIU “Baholash ishi va investitsiyalar” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada investitsiya risklari va ularning turlari, yuzaga kelish sabablari va ularni pasaytirish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Investitsiya risklari investorlar va korxonalar uchun moliyaviy xavf-xatarlar, operatsion muammolar, bozor noaniqliklari va siyosiy-ijtimoiy o‘zgarishlar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkinligi tahlil qilinadi. Shuningdek, diversifikatsiya, sug‘urtalash, xedj qilish, tahlil va monitoring kabi usullar yordamida ushbu risklarni boshqarishning samarali yo‘llari yoritib berilgan. Maqola investitsiyalar xavfsizligini ta‘minlash va investorlar uchun strategik qaror qabul qilishda muhim qo‘llanma sifatida xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *investitsiya risklari, diversifikatsiya, sug‘urtalash, moliyaviy xavf-xatarlar, xedj qilish, risklarni boshqarish, tahlil va monitoring, barqaror investitsiyalar, siyosiy risklar, bozor noaniqliklari.*

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ РИСКИ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ И ПУТИ ИХ СНИЖЕНИЯ

Гуламова Камолахон Анвархон кизи

Преподаватель кафедры ТГЭУ «Оценочная работа и инвестиции»

Аннотация: В данной статье рассматриваются инвестиционные риски, их виды, причины возникновения и методы снижения. Анализируются финансовые, операционные, рыночные и политические риски, с которыми сталкиваются инвесторы и предприятия. Особое внимание уделяется таким инструментам управления рисками, как диверсификация, страхование, хеджирование, анализ и мониторинг. Статья служит важным руководством для обеспечения безопасности инвестиций и принятия стратегических решений инвесторами.

Ключевые слова: *инвестиционные риски, диверсификация, страхование, финансовые риски, хеджирование, управление рисками, анализ и мониторинг, стабильные инвестиции, политические риски, рыночная неопределенность.*

INVESTMENT RISKS IN THE DIGITAL ECONOMY AND WAYS TO REDUCE THEM

Gulomova Kamolaxon Anvarxon kizi

Teacher of the Department of "Evaluation and Investments" of TSEU

Abstract: This article examines investment risks, their types, causes, and mitigation methods. It analyzes financial, operational, market, and political risks faced by investors and businesses. Special attention is given to risk management tools such as diversification, insurance, hedging, analysis, and monitoring. The article serves as a valuable guide for ensuring investment security and making strategic decisions for investors.

Keywords: *investment risks, diversification, insurance, financial risks, hedging, risk management, analysis and monitoring, sustainable investments, political risks, market uncertainties.*

KIRISH

Investitsiya bugungi kunda iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Mamlakatlar va korxonalar o'z moliyaviy salohiyatini oshirish, yangi loyihalarni amalga oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun investitsiyaga tayanadi. Ammo har qanday investitsiya faoliyati turli xil xavf-xatarlarga duch keladi. Bu risklar investorlarning moliyaviy resurslarini yo'qotishiga yoki kutilgan daromadni ololmasligiga olib kelishi mumkin.

Investitsiya risklari turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi. Ular moliyaviy beqarorlik, iqtisodiy tanazzul, bozor noaniqliliklari, siyosiy o'zgarishlar yoki huquqiy muammolar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, valyuta kurslarining o'zgarishi yoki inflyatsiya ta'siri investitsiya loyihalarining muvaffaqiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, investitsiya risklarini to'g'ri baholash va samarali boshqarish investorlar va tadbirkorlar uchun muhim vazifalardan biridir.

Investitsiya risklarini minimallashtirish uchun bir qator strategiyalar mavjud. Diversifikatsiya qilish, moliyaviy sug'urtalash, xedj qilish kabi vositalar risklarni boshqarishning eng samarali usullari sifatida ko'riladi. Shu bilan birga, loyihalarni chuqur tahlil qilish, huquqiy himoya choralari ko'rish va bozordagi o'zgarishlarni kuzatib borish kabi chora-tadbirlar ham risklarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada investitsiya risklarining turlari, ular yuzaga kelishining asosiy omillari va ularni pasaytirish bo'yicha samarali usullar batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, investitsiya xavfsizligini ta'minlash va investorlar uchun optimal strategiyalarni ishlab chiqishning dolzarb masalalari ko'rib chiqiladi. Mazkur tahlillar orqali investitsiya risklarini boshqarishning amaliy va nazariy jihatlariga e'tibor qaratiladi. Bu o'z navbatida, investorlar va iqtisodiy faoliyat ishtirokchilari uchun investitsiyalarni xavfsiz amalga oshirishda muhim qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Investitsiya riski – bu investor tomonidan kiritilgan mablag‘larning qisman yoki to‘liq yo‘qotilish ehtimoli yoki investitsiya kutilgan daromadni bermasligi bilan bog‘liq bo‘lgan noaniqlikdir. Investitsiya risklarini umumiy tasniflash va ularni boshqarish bo‘yicha zamonaviy iqtisodiy nazariyalar keng o‘rganilgan. Masalan: Markovitsning Portfel Nazariyasi (Markowitz, 1952) investitsiyalarni diversifikatsiya qilish orqali risklarni minimallashtirish imkonini beradi [1]. Ushbu nazariya risk va daromad o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganishning asosiy tamoyillarini belgilaydi. Sharpe (1964) va Linter (1965) tomonidan ishlab chiqilgan CAPM modeli (Capital Asset Pricing Model) investitsiya risklarining bozordagi xavf-xatarlar bilan qanday bog‘liqligini tahlil qiladi [2-3]. Ushbu model bugungi kunda investitsiya faoliyatida xavf va daromadni hisoblashda keng qo‘llaniladi.

Investitsiya faoliyatida moliyaviy va bozor risklari bo‘yicha amalga oshirilgan tadqiqotlarni Reilly va Brown (2009) tomonidan yozilgan “Investment Analysis and Portfolio Management” asarida moliyaviy vositalar va bozor o‘zgarishlariga qarshi boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqishda muhim manbadir deb hisoblagan [4]. Fabozzi (2012) tomonidan tayyorlangan “Fixed Income Analysis” kitobida Valyuta kursining o‘zgarishi, inflyatsiya va likvidlik xavfi kabi moliyaviy risklar haqida yozilgan [5].

Siyosiy va huquqiy muhit investitsiya loyihalarining muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir qiladi. Kobrin (1979) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar, siyosiy barqarorlik va investitsiya muhitining o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi [6]. Siyosiy risklarni bashorat qilish va bartaraf etish usullari ushbu tadqiqotlarda keng yoritilgan. Huquqiy risklarni tahlil qilishda Ernst & Young tomonidan har yili chop etiladigan “Investment Climate Reports” huquqiy sharoitlar va qonunchilikka doir tahliliy ma’lumotlarni taqdim etadi.

Investitsiya risklari bo‘yicha mavjud adabiyotlar ushbu mavzuning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur yoritadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, investitsiya risklarini boshqarishning samarali usullari diversifikatsiya, xedj qilish, sug‘urtalash va siyosiy barqarorlikni ta’minlash kabi yondashuvlar bilan bog‘liq. Shu bilan birga, mamlakatning o‘ziga xos sharoitlari, xususan, O‘zbekiston misolida, risklarni bartaraf etish uchun huquqiy va iqtisodiy islohotlarning ahamiyati alohida qayd etilgan. Ushbu adabiyotlar risklarni tahlil qilish va pasaytirish bo‘yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Mavzuni ilmiy o‘rganish, mantiqiylik, tahlil va tadqiq etish jarayonida tizimli tahlil, statistik tahlillardan foydalanilgan. Maqolada, investitsiya risklari bo‘yicha

rivojlanish tendensiyalarini ishlab chiqish va uning iqtisodiy tizimdagi ahamiyatiga mos ravishda ilmiy taklif hamda amaliy tavsiyalar berildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyot sharoitida investitsiya risklari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular texnologik o'zgarishlar, raqamli infratuzilmaning rivojlanishi va kiberxavfsizlik masalalari bilan chambarchas bog'liq [6]. Quyida ushbu sharoitdagi asosiy investitsiya risklarini tahlil qilamiz:

1. Texnologik risklar.

Tezkor texnologik o'zgarishlar: raqamli texnologiyalar sohasidagi innovatsiyalar juda tez rivojlanadi, bu esa investitsiyalarning eskirishi xavfini oshiradi. Masalan, bir texnologiya bozorda dominant mavqega ega bo'lishi kutilgan bo'lsa, qisqa vaqt ichida yangi, yanada samarali texnologiya uning o'rnini egallashi mumkin;

Kompyuterlashtirilgan tizimlarga qaramlik: texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanish ularning ishlaymay qolishi yoki nosozliklari natijasida katta moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin [7].

2. Bozor risklari.

Raqobatning kuchayishi: raqamli iqtisodiyot global xususiyatga ega bo'lgani uchun, bozorda raqobat darajasi juda yuqori. Bu, ayniqsa, kichik va o'rta korxonalar uchun katta qiyinchilik tug'diradi.

Talabning o'zgaruvchanligi: bozorda mijozlarning talab va istaklari doimiy ravishda o'zgarib turadi, bu esa raqamli mahsulot va xizmatlarning muvaffaqiyatsiz bo'lish xavfini oshiradi.

3. Kiberxavfsizlik risklari.

Xakerlik hujumlari va ma'lumotlar oqib ketishi: ma'lumotlar raqamli iqtisodiyotning eng muhim aktivlaridan biri bo'lib, ularning xavfsizligi katta ahamiyatga ega. Xakerlik hujumlari yoki ma'lumotlarning oshkor bo'lishi kompaniyaga moliyaviy va reputatsion zarar keltirishi mumkin.

Regulyativ talablarning buzilishi: ma'lumotlarni saqlash va foydalanish borasida xalqaro va milliy qonunchilik qoidalariga rioya qilmaslik jarimalar va qonuniy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

4. Huquqiy va regulyativ risklar.

Qonunchilikdagi noaniqliklar: raqamli iqtisodiyot hali nisbatan yangi soha bo'lib, ko'plab mamlakatlarda uning huquqiy bazasi to'liq shakllanmagan. Bu esa investitsiya loyihalariga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Soliq masalalari: raqamli xizmatlar va mahsulotlarga soliq solishning murakkabligi yoki noaniqligi investorlarga qo'shimcha qiyinchilik tug'diradi [8].

1-jadval

Risklar bo'yicha asosiy statistik ko'rsatkichlar¹

Risk turi	Statistik ma'lumotlar
Kiberxavfsizlik risklari	- 2023-yilda global iqtisodiyotga kiberhujumlar yetkazgan zarar: \$8,44 trillion (Cybersecurity Ventures).
	- Kompaniyalar orasida kiberxavfsizlik masalalariga e'tiborni kuchaytirganlarning ulushi: 68% (IBM, 2023).
Texnologik risklar	- Texnologik innovatsiyalar o'rtacha eskirish davri: 3-5 yil (McKinsey).
	- Texnologiyalarni moslashtirish va modernizatsiya xarajatlarining o'sishi: 20% yiliga (Gartner, 2023).
Bozor risklari	- Raqamli iqtisodiyot bozorining o'sish sur'ati (yillik): 16% (Statista, 2023).
	- Raqamli xizmatlar segmentida muvaffaqiyatsizlikka uchragan startaplar ulushi: 90% (CB Insights).
Huquqiy va regulyativ risklar	- Ma'lumotlar himoyasi va xakerlik hujumlari uchun jarima to'lagan kompaniyalar: \$4,5 milliarddan ortiq (DLA Piper, 2023).
	- Raqamli iqtisodiyotga soliq tizimining moslashish indeksi: 48/100 (World Bank, 2023).
Makroiqtisodiy risklar	- Geosiyosiy muammolar natijasida raqamli infratuzilmaga ta'sir qilgan loyihalar: \$200 milliondan ortiq zarar (IMF, 2023).
Inson resurslari risklari	- Malakali IT-mutaxassislariga bo'lgan global talabning o'sishi: 65% (CompTIA, 2023).
	- IT sohasidagi kadrlar yetishmovchiligi darajasi: 57% (LinkedIn, 2023).
Ekologik va ijtimoiy risklar	- Ma'lumotlar markazlarining energiya iste'moli: dunyo energiyasining 2% dan ortig'i (IEA, 2023).
	- Ish o'rinlarining raqamlashtirish natijasida qisqarishi kutilayotgan ulushi: 14% (WEF, 2023).

5. Makroiqtisodiy risklar.

Global o'zgaruvchanlik: raqamli iqtisodiyot global iqtisodiy sharoitlarga kuchli bog'liq bo'lib, pandemiyalar, iqtisodiy inqirozlar yoki geosiyosiy muammolar kabi omillar investitsiyalarning barqarorligiga ta'sir qilishi mumkin.

¹ Cybersecurity Ventures, 2023, IBM Cybersecurity Report, 2023, McKinsey & Company, 2023, Gartner IT Spending Forecast, 2023, Statista Digital Economy Insights, 2023, CB Insights Startup Failure Report, 2023, LinkedIn Workforce Report, 2023 WEF Future of Jobs Report, 2023

Valyuta xavfi: raqamli iqtisodiyotning xalqaro xarakteri valyuta kurslaridagi o'zgarishlarga sezuvchanlikni oshiradi.

6. Inson resurslari bilan bog'liq risklar.

Kadrlar tanqisligi: raqamli iqtisodiyot uchun yuqori malakali kadrlar zarur bo'lib, ularning yetishmasligi loyihalar muvaffaqiyatini xavf ostiga qo'yadi.

Ishchilarni moslashuvga o'rgatish xarajatlari: texnologiyalar tez yangilanayotgani sababli kadrlarni doimiy ravishda qayta o'qitish talab etiladi, bu esa investitsiya loyihalari uchun qo'shimcha xarajat keltirib chiqaradi [9].

7. Ekologik va ijtimoiy risklar.

Axborot texnologiyalari infratuzilmasining ekologik ta'siri: Ma'lumotlar markazlarining katta miqdordagi energiya sarfi ekologik masalalarni keltirib chiqaradi. Bu esa kelajakda raqamli iqtisodiyotga qo'shimcha cheklovlar kiritilishiga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy norozilik: Raqamli xizmatlardan keng foydalanish natijasida ish o'rinlarining yo'qolishi yoki tengsizlik muammolari ijtimoiy noroziliklarni kuchaytirishi mumkin [10].

XULOSA

Raqamli iqtisodiyot sharoitida investitsiya risklari murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ularning asosiy qismi texnologik, kiberxavfsizlik, bozor va huquqiy masalalarga bog'liq. Tezkor texnologik o'zgarishlar, yuqori raqobat, va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha kuchaytirilgan talablar investorlar uchun yangi xavflar keltirib chiqaradi. Shu bilan birga, global iqtisodiy o'zgarishlar va kadrlar yetishmovchiligi bu risklarni yanada kuchaytiradi.

Ushbu xavflarni samarali boshqarish uchun diversifikatsiya, kiberxavfsizlik choralari va regulativ talablarni chuqur o'rganish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ekologik va ijtimoiy masalalar ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim. Investitsiya qarorlarini qabul qilishda mazkur risklarni kompleks tahlil qilib, strategik rejalashtirish investitsiyalarning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Markowitz, H. (1952). *Portfolio Selection*. The Journal of Finance, 7(1), 77-91.
2. Sharpe, W.F. (1964). *Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk*. The Journal of Finance, 19(3), 425-442.
3. Lintner, J. (1965). *The Valuation of Risk Assets and the Selection of Risky Investments in Stock Portfolios and Capital Budgets*. The Review of Economics and Statistics, 47(1), 13-37.
4. Reilly, F.K., & Brown, K.C. (2009). *Investment Analysis and Portfolio Management*. South-Western Cengage Learning.

5. Fabozzi, F.J. (2012). *Fixed Income Analysis*. John Wiley & Sons.
6. Kobrin, S.J. (1979). *Political Risk: A Review and Reconsideration*. Journal of International Business Studies, 10(1), 67-80.
7. Ernst & Young (2023). *Investment Climate Reports*. Har yili chop etiladigan bu hisobotda turli mamlakatlardagi huquqiy sharoitlar va qonunchilik tahlil qilingan.
8. Cybersecurity Ventures (2023). *Global Cybercrime Damages Report*. Dunyo miqyosida kiberxavfsizlik bilan bog'liq xavf-xatarlar va zararlar tahlili.
9. IBM (2023). *IBM Cybersecurity Threat Intelligence Index*. Kiberxavfsizlik bo'yicha kompaniyalarning tahdidlar bilan kurashish holati haqida hisobot.
10. Gartner (2023). *IT Spending Forecast*. Texnologiyalarni modernizatsiya qilish va ularga investitsiya bo'yicha prognoz hisobot.